

પાઠ-૧૪ બેટરીના શોધક - વોલ્ટા

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. ઈ.સ. ૧૮૦૦માં સૌપ્રથમ બેટરીની શોધ થઈ.
૨. બેટરીની શોધ કરનાર વૈજ્ઞાનિકનું નામ છે - એલેસાન્ડ્રો ગુસેપી એન્ટોનીય એનાસ્ટાશીયો વોલ્ટા
૩. વોલ્ટાને વિદ્યુત ઊર્જા વિશે અવનવી શોધ કરવામાં રસ હતો.
૪. નેપોલીયને વોલ્ટાને 'કાઉન્ટ'ની પદવી આપી, તેમના વતનમાં વોલ્ટાનાં નામનું એક મ્યુઝીયમ બનાવીને સન્માન કર્યું.
૫. વિજ્ઞાન જગતે વોલ્ટાનું બહુમાન કરવા માટે વીજપ્રવાહ નાં યુનિટને 'વોલ્ટ' નામ આપ્યું.

(ખ) ૧. બેટરીના શોધક વોલ્ટાનું આખું નામ છે એલેસાન્ડ્રો ગુસેપી એન્ટોનીય એનાસ્ટાશીયો વોલ્ટા. તેમનો જન્મ ઈટાલીના કોમો નામનાં ગામમાં ૧૮મી ફેબ્રુઆરી, ૧૭૪૫માં થયો હતો. વોલ્ટાને વિદ્યુત ઊર્જા વિશે અવનવી શોધ કરવામાં વધુ રસ હતો. તેમણે સૌપ્રથમ ઈ.સ. ૧૮૦૦માં બેટરીની શોધ કરી. ઈ.સ. ૧૭૭૮માં તેઓ પેવીઆ યુનિ.માં અધ્યાપક તરીકે જોડાયા. નેપોલીયને તેમને 'કાઉન્ટ'ની પદવી આપી હતી. તેમના નામ ઉપર વોલ્ટાના વતનમાં મ્યુઝીયમ બનાવ્યું હતું. વૈજ્ઞાનિક જગતે તેમનું બહુમાન કરવા માટે વીજપ્રવાહ યુનિટને 'વોલ્ટ' નામ આપ્યું.

વાત વ્યાકરણની

(ક) મૂળ શબ્દ + પ્રત્યય = નવો શબ્દ

વિજ્ઞાન	+	ઈક્	=	વૈજ્ઞાનિક
ઈલેક્ટ્રોન	+	ઈક્	=	ઈલેક્ટ્રોનિક
ચમત્કાર	+	ઈક્	=	ચમત્કારિક
શિક્ષણ	+	ઈક્	=	શૈક્ષણિક
ભારત	+	ઈય	=	ભારતીય
પ્રેરણા	+	દાયી	=	પ્રેરણાદાયી
મહત્વ	+	પૂર્ણ	=	મહત્વપૂર્ણ

પાઠ-૧૫ રંગીલુ શહેર : રાજકોટ

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. ઈ.સ. ૧૬૧૨માં ઠાકોર સાહેબશ્રી વિભાજી અજોજી જાડેજાએ રાજકોટની સ્થાપના કરી.
૨. 'પંખીનો માળો' ગુજરાતી ફિલ્મમાં રાજકોટના ગુણગાન ગવાયા છે.
૩. જુનું નામ : કબા ગાંધીનો ડેલો, નવું નામ : ગાંધી સ્મૃતિ
૪. મહાત્મા ગાંધી આલ્ફ્રેડ હાઈસ્કુલમાં ભણેલાં હતાં.
૫. ગુજરાત રાજ્ય નો એક જિલ્લો રાજકોટ છે.

(ખ) સવિસ્તાર ઉત્તર.

૧. ઈ.સ. ૧૮૧૨માં ઠાકોર સાહેબશ્રી વિભાજી અજોજી જાડેજાએ પોતાના મિત્ર રાજુ સંધીની મિત્રતા જીવન રાખવા માટે રાજકોટની સ્થાપના કરી અને તેનું નામકરણ કર્યું. ઈ.સ. ૧૭૨૦માં જૂનાગઢમાં નવાબના સૂબેદાર માસૂમખાને ચઢાઈ કરીને ઠાકોર સાહેબશ્રી મહેરામણજી બીજાને હરાવીને રાજકોટ જીતી લીધું હતું. ત્યારબાદ માસૂમખાને રાજકોટનું નામ બદલીને માસુમાબાદ કરી નાંખ્યું. ત્યારબાદ ૧૨ વર્ષ પછી ઈ.સ. ૧૭૩૨માં મહેરામણના પુત્ર ઠાકોર સાહેબશ્રી રણમલજીએ ચઢાઈ કરીને માસુમખાન પાસેથી ફરીથી રાજકોટ જીતી લીધું અને તેનું મૂળ નામ ફરીથી રાજકોટ રાખ્યું.
૨. રાજકોટના લોકો જન્માષ્ટમી, દિવાળી, હોળી, ગણેશચતુર્થી, નાતાલ, ઈદ જેવા અનેક તહેવારો હળીમળીને ઉજવે છે અને જીવનનો આનંદ તહેવારો અને સંસ્કૃતિના માધ્યમથી માણે છે. અહીંના લોકો માન-મર્યાદાવાળા અને પ્રમાણિક છે, તેથી રાજકોટને 'સંસ્કારી નગરી' કહી શકાય.
૩. આ પ્રશ્ન પાઠના આધારે વિદ્યાર્થીઓને જાતે કરવાનું કહો.

(ગ) ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧. રાજકોટમાં સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી આવેલી છે.
૨. રાજકોટ શહેર આજી નદીના કાંઠે આવેલું છે.
૩. ઠાકોર સાહેબશ્રી વિભાજી જાડેજાના મિત્રનું નામ રાજુ સંધી હતું.
૪. રાજકોટની સ્માર્ટસીટી યોજના અંતર્ગત રેસકોર્સમાં દર રવિવારે ફનસ્ટ્રીટનું આયોજન થાય છે.
૫. ગાંધીજીએ જ્યાં ઉપવાસ કર્યા હતાં તે સ્થળનું નામ રાષ્ટ્રીય શાળા છે.

वात व्याकरणनी

(क) मूल शब्द + प्रत्यय = नवो शब्द

इतिहास + ई = इतिहासिक

उद्योग + ई = औद्योगिक

राजनीति + ई = राजनैतिक

धर्म + ई = धार्मिक

साहित्य + ई = साहित्यिक

પાઠ-૧૬ હાલકુ

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલ પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

૧. નવરાશની પળોમાં માણસ સારું કાર્ય કરી શકે છે તેથી તે મૂલ્યવાન છે.
૨. ઈમારતો કાયમી નથી.
૩. ઈમારત શબ્દ દ્વારા કવિ માનવજીવન તરફ નિર્દેશ કરે છે.
૪. કવિએ જંદગીને પરપોટા જેવી કહી છે.
૫. સુગંધ શબ્દનો માર્મિક અર્થ જીવવનું સુખ થાય છે.
૬. સર્જક બનવા કવિ હાઈકુની રચના કરવાનું કહે છે. કવિ મનુષ્યને કાર્યરત રહેવાની પ્રેરણા આપે છે.

પાઠ-૧૧ ચાલો યોગાસન કરીએ

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલ પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. પદ્માસનની રીત

જમીન ઉપર બંને પગ લાંબા કરીને સીધા બેસો. પછી જમણો પગ ડાબા પગના સાથળ ઉપર અને ડાબો પગ જમણા પગના સાથળ ઉપર મૂકો. ત્યારબાદ બંને હાથના અંગૂઠાને તર્જનીઓ સાથે ઘૂંટણ ઉપર મૂકો. સીધા ટટ્ટાર બેસો. આંખો બંધ રાખી મનને સ્થિર રાખો.

ફાયદા:

- (૧) અંતઃસ્ત્રાવી ગ્રંથીઓ સારી રીતે કાર્ય કરે છે.
- (૨) દમ, અનિદ્રા, હિસ્ટોરીયા જેવા રોગો અટકે છે.
- (૩) યાદશક્તિમાં વધારો થાય છે.
- (૪) શરીરની સ્થૂળતા ઘટે છે.

૨. સિંહાસનથી થતા ફાયદાઓ

- (૧) યાદશક્તિમાં વધારો થાય છે.
- (૨) ગળાની કે અવાજની તકલીફો દૂર થાય છે.
- (૩) છાતી અને પેટના દર્દો મટે છે.
- (૪) બોબડાપણું મટે છે.
- (૫) ચહેરાનું તેજ વધે છે.

૩. સર્વાંગાસનની રીત

પીઠ ઉપર ચતા સૂઈ જાઓ. ત્યારબાદ નાક દ્વારા શ્વાસ ભરીને બંને પગને એકસાથે ધીમેધીમે ઊંચા કરો. પગ, નિતંબ અને પીઠને સીધી લીટીમાં ઊંચકો. બંને બાજુથી બે હાથ વડે ટેકો આપો બંને કોણીઓ જમીન પર રાખો. શરીરને સ્થિર રાખો. પછી સ્વાભાવિક રીતે શ્વાસોચ્છ્વાસ લેતા રહો. નજર પગનાં અંગૂઠા પર સ્થિર રાખો.

૪. હલાસનના ફાયદા

- (૧) આ આસનથી કરોડરજજી તથા પીઠનાં સ્નાયુઓને પોષણ આપે છે.
- (૨) શરીરમાં શક્તિ અને સ્ફુર્તિ આવે છે.
- (૩) કબજિયાતમાં ફાયદો રહે છે.
- (૪) આ આસનથી પેટનાં સ્નાયુઓ સશક્ત બને છે.
- (૫) ચહેરો તેજસ્વી બને છે.

૫. વૃક્ષાસનની રીત

ગમે તે એક પગ ઉપર ઊભા રહો. બીજા પગને ઢીંચણમાંથી વાળી તેની એડી પહેલાં પગની જાંઘના મૂળ ઉપર રહે એવી રીતે મૂકો. બંને હાથ બાજુમાંથી સીધા માથા ઉપર લઈ જઈ હથેળીઓ એકબીજાને અડે એવી રીતે મૂકો. આકાશ તરફ નમસ્કાર કરતા હો એવી સ્થિતિમાં રહો. બંને હાથની કોણીઓ સીધી રાખો. ધીમે-ધીમે શ્વાસ લો. લગભગ ૧૦ સેકન્ડ સુધી એ જ સ્થિતિમાં રહો, ત્યારબાદ આ જ ક્રિયા બીજા પગે પણ કરો.

ફાયદા:

- (૧) આ આસનથી શરીરનાં દરેક સાંધાને યોગ્ય વ્યાયામ મળે છે.
- (૨) આ આસનથી હાથ, પગ અને છાતી સુડોળ બને છે.
- (૩) આ આસનથી સ્નાયુઓમાં લોહીનું યોગ્ય ભ્રમણ થાય છે.

(ખ) ખાલી જગ્યા પૂરો.

૧. દમ, અનિદ્રા અને હિસ્ટોરિયા જેવા રોગો પદ્માસનથી મટે છે.
૨. બોબડાપણું મટાડવા માટે સિંહાસન કરવું જોઈએ.
૩. જેનું શરીર સ્વસ્થ, તેનું મન સ્વસ્થ.
૪. સર્વાંગાસન થાઈરોઈડ ગ્રંથીને પોષણ આપે છે.
૫. શરીરનો આકાર હળ જવો થાય તે આસનને હલાસન કહે છે.

અભ્યાસ-ઉત્તર

પ્રશ્ન અભ્યાસ

(ક) નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. સેવકો કામચોર અને આળસુ લાગે છે.
૨. ચોરનો ઈરાદો રેડિયો ચોરી જવાનો હતો.
૩. રેડિયામાં રાષ્ટ્રગીત વાગ્યું.
૪. જ્યારે રાષ્ટ્રગીત વાગ્યું ત્યારે ચોર સાવધાનની પોઝીશન(સ્થિતિ)માં ઉભો રહી ગયો.
૫. કેમ કે રેડિયોમાં રાષ્ટ્રગીત વાગ્યું એટલે તે અદબ જાળવવા માટે ઉભો રહી ગયો.

(ખ) સમજી-વિચારીને જવાબ લખો.

૧. રાષ્ટ્રીય તહેવારોમાં આપણે રાષ્ટ્રધ્વજને સલામી આપવી જોઈએ. રાષ્ટ્રગીત અદબ સાથે ગાવું જોઈએ. દેશભક્તિનાં ગીતો સાંભળીને દેશભક્તિનો માહોલ ઉભો કરવો જોઈએ. બીજા લોકોને દેશભક્તિ બાબતે પ્રેરણા મળે તેવા કાર્યો કરવા જોઈએ.
૨. આ નાટકમાં લોકો ભણેલા હતાં, છતાં પણ રાષ્ટ્રગીતને સન્માન આપતા ન હતાં. પરંતુ ચોર એક સાધારણ વ્યક્તિ હોવા છતાં ચોરી કરવાનું છોડીને, જ્યારે રેડિયો ઉપર રાષ્ટ્રગીત વાગે છે ત્યારે રાષ્ટ્રગીતને સન્માન આપે છે. આ નાટક પ્રમાણે સાચો દેશભક્ત તો ચોર છે.

(ગ) કોણ કોને કહે છે ?

૧. ઈન્દ્રેશ ધનેશ ને કહે છે.
૨. ચોર મનમાં બોલે છે.

વાત ભાષાની

(ક) રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ જણાવો.

૧. અદબ જાળવવી - માન જાળવવું
આપણે રાષ્ટ્રગીત ની અદબ જાળવવી જોઈએ.
૨. બકવાસ કરવો - વ્યર્થ બોલવું
કામ વગર ની વાત ને બકવાસ કહેવાય.

કાવ્ય-૧૩ ચારણ કન્યા

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

૧. સિંહ બાવળના જાળામાં, ડુંગરના ગાળામાં, કણબીના ખેતરમાં, ગામના પાદરમાં, નદીની ભેખડમાં, ગિરિની ગુફામાં, ઉગમણી અને આથમણી દિશામાં તથા ઓરો અને આધેરો ગરજે છે.
 ૨. કવિએ સિંહને ગીરનો કુતો, કાયર, પેટભરા, ભૂખમરા, ચોર-લૂંટારા, ગા-ગોઝારા જેવી ઉપમાઓ આપી છે.
- Second Option: સિંહ વનરાજ નો રાજ, ગીરકંઠા નો કેસરી, ઐરાવતકુળ નો અરિ, કડ્ડપાતળિયો જોધો, મોં ફડતો માતેલો, જોગંદર, નાનો સમંદર એવી ઉપમા આપી છે.
૩. સિંહની ગર્જનાથી વાછરડા, બાળકો, પંખીઓ, ઝાડના પાંદડા, જાગતા અને સૂતેલા સૌ માણસો, જડ અને ચેતન કાંપે છે.
 ૪. સિંહની ગર્જના સાંભળીને બહાદુર માણસ, ચારણ, આહીર, કાઠી, રબારી ઘરના દરેક માણસો નર-નારી, ગોવાળ જાગી ઉઠે છે.
 ૫. અંતે સિંહને ચૌદ વરસની ચારણ કન્યા ભગાડે છે.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ આપો.

૧. સિંહ કદાવર છે. તે ગુફાની જેમ મોં ફાડે છે અને ગરજે છે, ત્યારે એવું લાગે છે જાણે યમરાજનું દ્વાર ખુલ્યું અને જાણે પાતાળ ફાટ્યું. તેના દાંત બરછી જેવા ધારદાર છે. લસલસતી જીભ કાઢીને તે જાય છે.
૨. ચારણ કન્યા ચૌદ વરસની હતી, તેણે ચૂંદડી ઓઢી હતી. તે લાંબી-ભોળી અને રૂપાળી હતી. તે જ્યારે ઝાડ પર અને પહાડ ઉપર ચઢે છે ત્યારે તેનામાં યુવાનીનું જોશ દેખાય છે. નેસમાં રહેતી આ ચારણ કન્યા જ્યારે ગુસ્સે થાય છે ત્યારે જગદંબા જેવી લાગે છે.

(ગ) કાવ્યપૂર્તિ કાવ્યના આધારે વિદ્યાર્થીઓને જાતે કરવાનું કહો.

(ઘ) ખાલીજગ્યા પૂરો.

૧. ચારણ કન્યા ચૌદ વરસની છે.
૨. આ કવિતાના કવિ ઝવેરચંદ મેઘાણી છે.

૩. સિંહની આંખ ઝબૂકે છે.

૪. સિંહની ગર્જનાથી બધા થરથર કાંપે છે.

૫. જગદંબા જેવી ચારણ કન્યા છે.

વાત વ્યાકરણની

(ક) વિશેષણ.

૧. માતેલો

૨. વનરાવન

૩. શ્વેતસુંવાળી

૪. જોબનવંતી

૫. દૂધમલા

પાઠ-૯ જેવી દ્રષ્ટિ એવી સૃષ્ટિ

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. પહેલા વેપારીને જોઈને રાજા ભોજનાં મનમાં વિચાર આવ્યો કે, આ વેપારીનું બધું ધન મારા રાજકોષમાં આવી જાય. કારણ કે તે વેપારી ખરાબ ઈરાદા સાથે રાજા ને મળવાં આવ્યો હતો.
૨. રાજા ભોજે પોતાનાં મનની વાત પોતાનાં વિશ્વાસુ મંત્રીને કહી.
૩. વેપારીએ ચંદનનાં લાકડાંની મોટી ખરીદી કરી લીધી હતી. તે વેચવાની તેને ચિંતા હતી.
૪. મંત્રીએ વેપારીને દરરોજ રાજ-રસોડે ચાલીસ કિલો ચંદનનાં લાકડા મોકલવા કહ્યું.
૫. બીજી વખત વેપારીને જોઈને રાજાભોજનાં મનમાં વિચાર આવ્યો કે આ કેવો તેજસ્વી માણસ છે. તેને કંઈક પુરસ્કાર આપવો જોઈએ. કારણ કે આ વખતે વેપારી રાજા નો હિતેચ્છુ બની ને આવ્યો હતો.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ લખો.

૧. વેપારી વિચારતો હતો કે, જો રાજા ભોજનું મૃત્યુ થાય તો તેના દાહ-સંસ્કાર માટે બધાં ચંદનનાં લાકડાં વેચાય જાય અને પોતાનું નુકશાન ન થાય. પરિણામે એ જ્યારે રાજ ભોજનાં દરબારમાં ગયો ત્યારે રાજા ભોજને પણ તેની બધી સંપત્તિ હડપી લેવાનો વિચાર આવ્યો.
૨. મંત્રીએ વેપારીને દરરોજ રાજરસોડે રસોઈ માટે ચાલીસ કિલો ચંદનનાં લાકડાં મોકલવા કહ્યું. જેથી વેપારી ખુશ થઈને રાજા ભોજ વિશે સાડું વિચારવા લાગ્યો. પરિણામે બીજી વખત રાજા ભોજનાં દરબારમાં એ જ્યારે ગયો ત્યારે રાજા ભોજને પણ તેને પુરસ્કાર આપવાનું વિચારવાં લાગ્યા.

(ગ) કોણ કોને કહે છે ?

૧. મંત્રી રાજા ભોજને કહે છે.
૨. વેપારી મંત્રીને કહે છે.

વાત વ્યાકરણની

(ક) કહેવતોના અર્થ.

જેવી દ્રષ્ટિ એવી સૃષ્ટિ - જે વ્યક્તિ જેવું વિચારે એવું જ એને બધું દેખાય.

(ખ) રૂઢિપ્રયોગનો અર્થ.

૧. હડપી લેવી : કોઈ નું ધન/કાર્ય પડાવી લેવું
૨. બીજા-ત્રીજા વિચાર કરવા : મુશ્કેલી માં બે-ત્રણ ઉપાય વિચારવા.
૩. ખપવું : હઝમ થઈ જવું.

વિદ્યાર્થીઓ ને વાક્ય પ્રયોગ જાતે કરવાનું કહો.

(ગ) શબ્દ સમૂહ માટે એક શબ્દ આપો.

૧. રાજા નો ખજાનો - રાજાકોષ
૨. ન્યાયમાં માને તેવો - ન્યાયપ્રિય
૩. વિરોધી હોય એવું - વિરોધાભાસી
૪. લાંબુ આયુષ્ય - દીર્ઘાયુ
૫. રોજે રોજ - દરરોજ

(ઘ) વિરોધી શબ્દ લખો.

૧. સકારાત્મક × નકારાત્મક
૨. રાજા × રંક
૩. નુકશાન × ફાયદા
૪. ચિંતાળુ × સંતોષી
૫. દીર્ઘાયુ × અલ્પઆયુ

(ડ) વિદ્યાર્થીઓ ને વાક્ય પ્રયોગ જાતે કરવાનું કહો.

(ચ) આપેલા શબ્દોની સંધિ જોડો.

૧. દીર્ઘ + આયુ : દીર્ઘાયુ
૨. દર્શન + અર્થ : દર્શનાર્થ
૩. મનઃ + વૈજ્ઞાનિક : મનોવૈજ્ઞાનિક

પાઠ -૮ દશરથનો પશ્ચાતાપ

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. અયોધ્યાનગરીનાં રાજા દશરથ હતાં.
૨. દશરથ રાજા શિકાર કરવા માટે જંગલમાં ગયાં.
૩. પોતાનાં વૃદ્ધ અને આંધળા માતાપિતા માટે પાણી ભરવા શ્રવણ નદીનાં કાંઠે આવ્યો હતો.
૪. શ્રવણ માતાપિતાને યાત્રા કરવા લઈ ને નીકળ્યો હતો.
૫. શ્રવણનાં માતાપિતાએ દશરથને શ્રાપ આપ્યો કે, જે રીતે અમે પુત્ર વિયોગમાં પ્રાણ ત્યાગ કરી રહ્યાં છીએ એ જ રીતે તમે પણ પુત્ર વિયોગમાં પ્રાણ ત્યાગ કરશો.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ લખો.

૧. શ્રવણ એક તપસ્વી યુવાન હતો. તે માતાપિતાને જ ભગવાન માનતો હતો. માતાપિતાને તીર્થસ્થળોની યાત્રા કરવાની ઈચ્છા હતી. તે પૂરી કરવા માટે તે પોતાના વૃદ્ધ અને આંધળા માતાપિતાને કાવડમાં બેસાડીને ખુલ્લા પગે નીકળ્યો હતો. માતાપિતાની તરસ છીપાવવા માટે તે ઘડો લઈને નદીએ પાણી ભરવા ગયો. ત્યાં દશરથનાં બાણથી વીંધાઈને મૃત્યુ પામ્યો.
૨. ઈક્વાકુ કુળનાં રાજા દશરથ અયોધ્યા નગરીનાં રાજા હતાં. તેમની ખ્યાતિ ચારે બાજુ ફેલાયેલી હતી. તેમને ત્રણ રાણી અને ચાર પુત્રો હતાં. તેમનાં સૌથી મોટા પુત્ર રામ હતાં. દશરથનાં બાણથી વીંધાઈને શ્રવણનું મૃત્યુ થયું હતું. તે બાબતનું તેઓને ખૂબ જ દુઃખ થયું હતું. તેમણે તેનાં પ્રાયશ્ચિત રૂપે શ્રવણનાં માતાપિતા પાસેથી માફી પણ માગી હતી. તે એક વચન પાલક રાજા હતાં.

(ગ) કોણ કોને કહે છે ?

૧. શ્રવણ રાજા દશરથને કહે છે.
૨. રાજા દશરથ શ્રવણને કહે છે.

વાત વ્યાકરણની

(ક) સમાનાર્થી શબ્દ.

૧. જંગલ - વન	૨. બાણ - તીર	૩. પસ્તાવો - પ્રાયશ્ચિત
૪. કાંતિ - તેજ	૫. વેદના - દુઃખ	

(ખ) વિરોધી શબ્દો આપો.

૧. વૃદ્ધ × યુવાન

૨. મૃત્યુ × જીવન

૩. મૌન × વાચાળ

૪. જાણતા × અજાણતા

૫. વિયોગ × સંયોગ

(ગ) શબ્દ-સમૂહ માટે એક-એક શબ્દ.

૧. પગનો અવાજ

- પગરવ

૨. પગે ચાલીને

- પગપાળા

૩. તપસ્યા કરનાર

- તપસ્વી

૪. શબ્દની દિશા પારખીને મારવું.

- શબ્દવેધી

૫. દોષ વગરનું

- નિર્દોષ

(ઘ) શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને જાતે જ વાક્ય બનાવવાનું વિદ્યાર્થીઓને કહો.

કાવ્ય-૭ પછી શામળિયોજી બોલિયા

અભ્યાસ-ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. શ્રીકૃષ્ણ પોતાનાં બાળસખા સુદામા સાથે બાળપણની વાત કરે છે.
૨. ગુરૂ સાંદીપનિ ઋષિ.
૩. ગોરાણીએ જંગલમાંથી લાકડાં લઈ આવવાનું કામ સોંપ્યું.
૪. વેદનો અભ્યાસ પાછલી રાતે જાગીને કરતાં.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ લખો.

૧. એક દિવસ ગુરૂ સાંદીપનિ બહારગામ ગયા ત્યારે ગોરાણીએ કૃષ્ણ, બલરામ અને સુદામાને જંગલમાંથી લાકડાં લઈ આવવા કહ્યું. ત્રણે લાકડાં કાપીને જ્યારે પાછા ફરવાની તૈયારી કરતાં હતાં ત્યારે અચાનક વરસાદ તૂટી પડ્યો. ઠંડા પવનને કારણે ત્રણે ટાઢે ધ્રુજવા લાગ્યા. નદીમાં પૂર આવ્યું. કોઈ દિશા દેખાતી ન હતી. વીજળીનાં ચમકારા થતાં હતાં. ત્યારે ગુરૂજી ત્રણેને શોધતા જંગલમાં આવ્યા હતાં.
૨. પ્રાચીન સમયમાં માતાપિતાથી દૂર ગુરૂના આશ્રમમાં જ રહીને શિક્ષા મેળવવાની હતી. અત્યંત સાદગીપૂર્ણ જીવન જીવવાનાં પાઠની સાથેસાથ કોઈપણ જાતનાં ભેદભાવ વગર ગુરૂનાં આશ્રમમાં કામકાજ કરીને વિદ્યાભ્યાસ કરવાનો હતો. આ શિક્ષણ વ્યવહાર હતું. જે જીવન ઘડતરમાં ખૂબ જ ઉપયોગી હતું.
જ્યારે આધુનિક શિક્ષા પદ્ધતિ ખૂબ જ સગવડ ભરી બની ગઈ છે. સમજીને શીખવાને બદલે ગોખણપટ્ટી વધી ગઈ છે. આધુનિક શિક્ષણ જ્ઞાનવર્ધક અને વ્યવહારલક્ષી બનવાને બદલે માત્ર પરીક્ષાલક્ષી બની ગયું છે. જેથી બાળકોની વ્યવહારિકતા ઘટી ગઈ છે.

(ગ) કાવ્યપૂર્તિ પાઠ્યપુસ્તક પ્રમાણે જાતે કરવાનું કહો.

(ઘ) ભાવાર્થ સમજાવો.

૧. પાછલી રાતના જાગતાં તને સાંભરે રે
હાજી કરતાં વેદનો પાઠ મને કેમ વિસરે રે

ભાવાર્થ : કૃષ્ણ અને સુદામા બંને પોતાનું બાળપણ યાદ કરે છે. સાંદીપનિ ઋષિનાં આશ્રમમાં બંને પાછલી રાતે એટલે કે વહેલી સવારે જાગીને વેદનો અભ્યાસ કરતાં હતાં. અહીં સાચી શિક્ષણ પદ્ધતિનાં દર્શન થાય છે.

૨. આપણે વાદ વદ્યા ત્રણ બાંધવા તને સાંભરે રે,
હાજી ફાડ્યું મોટું ઝાડ મને કેમ વિસરે રંગ...

ભાવાર્થ: કૃષ્ણ, બલરામ અને સુદામાને ગુરુમાતાએ જંગલમાં લાકડાં કાપવા મોકલ્યાં. ત્યાં લાકડાં કાપવા માટે ત્રણેને વાદવિવાદ થયો ને અંતે એક મોટું ઝાડ ફાડ્યું. જેથી બધાં પોતાની રીતે લાકડાં કાપી શકે. અહીં ત્રણે મિત્રોની સાચી દોસ્તી અને સંપ જણાય છે.

વાત શબ્દની

તળપદો શબ્દો	શુદ્ધરૂપ
બોલિયા	- બોલ્યા
નીસર્યા	- નિકળ્યાં
ધરિયાં	- ધર્યાં
હાલો	- ચાલો
બેહો	- બેસો

મુદ્દા પરથી વાર્તા લેખન

એક પ્રવાસી - મોડી રાત્રે ધર્મશાળાનું બારણું ખખડાવવું - અંદરથી રખેવાળનો જવાબ, “ચાવી ખોવાઈ ગઈ છે. તમારી પાસે ચાંદીની ચાવી હોય તો દરવાજો ઊઘડો” - પ્રવાસીએ તડમાંથી ચાંદીનો રૂપિયો સરકાવવો - દરવાજો ઊઘડવો - પ્રવાસીની ચતુરાઈ - રખેવાળને સામાન લેવા બહાર મોકલવો - દરવાજો બંધ કરી દેવો - રખેવાળે દરવાજો ખખડાવવો - પ્રવાસીનો જવાબ : “ચાવી તમારી પાસે છે. તે આપો તો દરવાજો ઊઘડો - રખેવાળનું સમજી જવું - દરવાજો ઊઘડવો - બોધ.

પ્રવાસીની ચતુરાઈ

શિયાળાની રાત હતી. માનવીઓ અને પશુપંખીઓ મીઠી નીંદર માણી રહ્યાં હતાં. સર્વત્ર નીરવ શાંતિ પથરાયેલી હતી.

રાત્રે કડકડતી ઠંડીમાં એક પ્રવાસી કોઈ ધર્મશાળાની શોધમાં ભટકતો, અથડાતો, કુટાતો એક ધર્મશાળાને બારણે આવીને ઊભો રહ્યો. ધર્મશાળાનો દરવાજો અંદરથી બંધ હતો.

પ્રવાસીએ દરવાજો ખખડાવ્યો. રખેવાળ ઝબકીને ઊંઘમાંથી જાગ્યો. તે બોલ્યો; “તમે કોણ છો? અત્યારે અડધી રાત્રે કેમ દરવાજો ખખડાવી રહ્યા છો?”

“ભાઈ, હું અજાણ્યો પ્રવાસી છું. હું ટાઢથી ધ્રૂજી રહ્યો છું. મારે ફક્ત રાતવાસો કરવો છે. કૃપા કરી તમે દરવાજો ખોલો.” પ્રવાસીએ કહ્યું.

રખેવાળ લોભી હતો. તેણે પ્રવાસીને કહ્યું, “ભાઈ, દરવાજો તો ખોલું, પણ દરવાજાની ચાવી ક્યાંક ખોવાઈ ગઈ છે. જો તમારી પાસે ચાંદીની ચાવી હોય તો એનાથી દરવાજો ખોલી શકાય.”

પ્રવાસી રખેવાળની વાત સમજી ગયો. તેણે બારણાની તડમાંથી ચાંદીનો એક રૂપિયો અંદર સરકાવ્યો. રખેવાળે તરત જ દરવાજો ખોલ્યો. પ્રવાસી ધર્મશાળામાં દાખલ થયો.

પ્રવાસી ચતુર હતો. તેણે રખેવાળને કહ્યું, “ભાઈ, બહાર મારો સામાન પડ્યો છે. તે જરા અંદર લઈ આવો ને!” મફતમાં રૂપિયો મળવાથી રાજી થયેલો રખેવાળ પ્રવાસીનો સામાન લેવા બહાર ગયો. પ્રવાસીએ તરત જ ધર્મશાળાનો દરવાજો બંધ કરી દીધો. રખેવાળ બહાર રહી ગયો.

રખેવાળે દરવાજો ખખડાવ્યો. પ્રવાસીએ હસતાં હસતાં તેને કહ્યું, “ભાઈ, આ દરવાજાની ચાવી તો તમારી પાસે છે. તમે એ ચાવી મને આપો તો દરવાજો ખુલે.”

રખેવાળ પ્રવાસીની યુક્તિ સમજી ગયો. તેણે પ્રવાસીનો રૂપિયો બારણાની તડમાંથી અંદર સરકાવ્યો. પ્રવાસીએ રૂપિયો લઈ લીધો અને પછી દરવાજો ઉઘાડ્યો.

પ્રવાસીએ પોતાની ચતુરાઈથી રખેવાળની લુચ્ચાઈને નિષ્ફળ બનાવી.

પત્રલેખન

(2) તમારા અક્ષર સુધારવા તમે કેવો પ્રયત્ન કરો છો તે જણાવતો પત્ર તમારા પિતાજીને લખો.

આલોક ડી. દોશી
25, નંદ બંગલોઝ,
મેમનગર, અમદાવાદ.
પિનકોડ : 380 052
તા. 10 - 1 - 2017

પૂજ્ય પિતાજી,

તમારો પત્ર મળ્યો. તમે નવું સ્કૂટર લાવ્યા તે જાણીને મને ખૂબ જ આનંદ થયો. તમે એક વખત મને મારા ગરબડિયા અક્ષરો સુધારવાની ટકોર કરી હતી. ત્યારથી મેં મારા અક્ષર સુધારવાના પ્રયત્નો શરૂ કરી દીધા છે.

હવે હું ખૂબ ચોકસાઈથી લખું છું. ડબલ લાઈનની નોટમાં હું નિયમિત રીતે પંદર-વીસ લીટી જેટલું અનુલેખન કરું છું. આથી મારા અક્ષર થોડા સુધર્યા છે અને મરોડદાર થયા છે. હવે મને મારા અક્ષર જોવા ગમે છે. મારાં ગુજરાતીનાં બહેને પણ મને મારા અક્ષર સુધારવા બદલ શાબાશી આપી છે. મને અક્ષરલેખનની હરીફાઈમાં બીજું સ્થાન મળ્યું છે. હજુ અક્ષરો વધુ સુધરે તે માટે મારા પ્રયત્નો ચાલુ રાખીશ. તમને આ પત્રમાં મારા અક્ષરો કેવા લાગ્યા તે જણાવશો.

મમ્મીને મારા પ્રણામ.

લિ.
આપનો આજ્ઞાંકિત પુત્ર
આલોક

પાઠ-૬ રાષ્ટ્રને સલામી

અભ્યાસ -ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. હોળી, દિવાળી, જન્માષ્ટમી, રામનવમી, રક્ષાબંધન વગેરે આપણાં ધાર્મિક તહેવારો છે.
૨. ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૨૬મી જાન્યુઆરી અને ૨૭ ઓક્ટોબર આપણાં રાષ્ટ્રીય તહેવારો છે.
૩. આઝાદી પહેલાં ૨૬મી જાન્યુઆરીને સ્વતંત્રતા દિવસ ગણાતો.
૪. ગાંધીજીનો જન્મ પોરબંદરમાં ૨૭ ઓક્ટોબર ૧૮૬૯નાં રોજ થયો હતો.
૫. દેશનાં લોકોમાં રાષ્ટ્રીય ભાવના જાગૃત કરવા માટે રાષ્ટ્રીય તહેવારો ઉજવવા જોઈએ.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ લખો.

૧. ૧૫મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૭નાં રોજ ભારત દેશ અંગ્રેજીની ગુલામીમાંથી આઝાદ થયો. તેથી તે દિવસને સ્વતંત્રતા દિવસ ગણાય છે. આ એક ઐતિહાસિક દિવસ છે. તે દિવસે દિલ્હીના લાલ કિલ્લા પર પ્રધાનમંત્રી રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકાવે છે. લોકો દેશનાં શહીદોને યાદ કરીને પોતાની દેશભક્તિ દર્શાવે છે.
૨. ૨૬મી જાન્યુઆરી ૧૯૫૦નાં રોજ ભારતદેશનું બંધારણ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યું તેથી તે દિવસને ગણતંત્રદિવસ તરીકે ઓળખાય છે. આ દિવસે પણ દિલ્હી માં પરેડ થાય છે, ધ્વજ વંદન થાય છે. લોકો આ રાષ્ટ્રીય તહેવાર ઉત્સાહથી ઉજવે છે. લોકોમાં દેશભક્તિ જાગૃત કરવાનો પ્રયાસ થાય છે.

વાતશબ્દની

(ક) વાક્યપ્રયોગ વિધાર્થીને જાતે કરવાનું કહો.

(ખ) સમાનાર્થી શબ્દ.

૧. આઝાદી - સ્વતંત્રતા

૨. રાષ્ટ્ર - દેશ

૩. સુમન - ફૂલ

૪. માર્ગ - રસ્તો

૫. સત્ય - સાચું

(ગ) વિરોધી શબ્દો.

૧. સ્વતંત્રતા × પરતંત્રતા

૨. જીવન × મૃત્યુ

૩. નિષ્ઠા × અનિષ્ઠા

૪. સંસ્કાર × અસંસ્કાર

૫. દેશ × પરદેશ

પાઠ-૩ ગાંધી જયંતી

અભ્યાસ -ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. બધાં રજાનાં મહાલોને માણવા ભેગા થયાં હતાં.
૨. પતિ દેવો શેરબજાર, હાઉસીંગ, સ્કૂટર લોન, નવા-જૂના મોબાઈલ, ઈન્ટરનેટ, બિઝનેસ, સુંદર સ્ત્રીઓની વાતો કરતાં હતાં.
૩. પત્નીઓ બ્યુટીપાર્લર, ડ્રેસ, ડિઝાઈન, જવેલરી, ડાયેટિંગની વાતો કરતી હતી.
૪. બાળકો અગાશી ઉપર ધીંગા-મસ્તી, દોડા-દોડી ને ધમાયકડી કરતાં હતાં.
૫. બાળકોને ગાંધી આશ્રમે જવું હતું કેમકે ગાંધી જયંતી હતી.

(ખ) વિચારીને જવાબ લખો.

૧. માતા-પિતા બાળકોને તોફાનીને અને તોછડા માને છે. તેઓ એવું માને છે કે બાળકોને ખાવા-પીવાનું, હરવા-ફરવાનું, ટીવી, કેબલ કનેક્શન ને સીડી પ્લેયર જેવું આધુનિક ઉપકરણો આપી દો તો તેઓ રાજ થઈ જાય.
૨. આજના બાળકો ને તોફાની કે તોછડા નહીં પણ આધુનિક સગવડોનો ઉપયોગ કરીને પોતાનો વિકાસ કરનારા છે. આજનાં બાળકોની વિચારધારા વૈજ્ઞાનિક હોય છે.

(ગ) ઈલેક્ટ્રોનિક્સ વસ્તુઓ.

ટેલિવિઝન, મોબાઈલ, સીડી પ્લેયર, ઘડિયાળ, કેમેરો, સ્કૂટર, ઈસ્ટ્રી વગેરે.

(ઘ) દ્વિરુક્તિઓ.

૧. ત્રણ-ચાર	૨. પાંચ-સાત	૩. નવાં-જૂના
૪. તોબા-તોબા	૫. ઊભાં-ઊભાં	૬. દોડા-દોડી

કાવ્ય-૪ નિર્દોષ પંખીને

અભ્યાસ -ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. પંખી ઉપર પથ્થર ફેંક્યો.
૨. પથ્થર વાગતાં પંખીની પાંખ ઘવાઈ ગઈ ને તે ઝાડ પરથી નીચે પડ્યું.
૩. ભૂલથી પંખી પર પથ્થર ફેંક્યાનો કવિને પસ્તાવો થાય છે.
૪. પંખી પર પાણી છાંટ્યું તેથી પંખી જીવ્યું.
૫. પંખી હવે ડરી ગયું અને તેનો કવિ પરથી વિશ્વાસ ઉઠી ગયો છે હવે તે ક્યારેય પાછા નહીં આવે એ વાતનું કવિને દુઃખ છે.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ લખો.

૧. કવિ કલાપીએ આ કાવ્યમાં પોતાનો પંખી તરફનો પ્રેમભાવ વ્યક્ત કર્યો છે. પંખી તરફ પથરો ફેંક્યા પછી કવિ પસ્તાવો વ્યક્ત કરે છે. તે ઘાયલ થયેલાં પંખીને પાણી છાંટીને રક્ષા કરે છે. તે પંખીને કોમળ હૃદય વાળું માનીને તેનાં તરફ દયાભાવના વ્યક્ત કરે છે.
૨. પંખીનો સ્વભાવ ડરપોક હોય છે. તે નિર્દોષ અને ભોળા-કુમળાં હૃદયવાળું હોય છે. વાડીનાં મીઠા ફળ ખાતાં-ખાતાં કલરવ કરીને વાતાવરણ સુંદર બનાવી દે છે. આકાશમાં ઉડતું પંખી પ્રકૃતિ નું સુંદર સર્જન છે.

(ગ) ભાવાર્થ સમજવો.

મેં પાણ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મારા જ થી આ
પાણી છાંટ્યું દિલ ધડકતે તોય ઊડી શક્યું ના.

ભાવાર્થ: કવિ કલાપી અહીં અફસોસ વ્યક્ત કરે છે. પથ્થર વાગવાથી પંખી ઘવાઈને નીચે પડ્યું. પાણી છાંટીને તેની રક્ષા કરી, પણ છતાં તે પંખી ઊડી ન શક્યું. કવિને પસ્તાવો થાય છે કે તેણે જ પાળેલા પંખીનું મૃત્યુ તેનાં હાથે જ થશે !

(ઘ) કાવ્યપૂર્તિ પાઠ્ય પુસ્તકનાં આધારે જાતે કરો.

પાઠ-૫ મૃણાલિની સારાભાઈ

અભ્યાસ -ઉત્તર

(ક) નીચે આપેલાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. મૃણાલિની સારાભાઈનો જન્મ ૧૧ મે ૧૯૧૮નાં રોજ કેરળ રાજ્યનાં પલક્કડ નામનાં ગામમાં થયો હતો.
૨. તેમનાં બાળપણનાં ગુરુ મુથ્યુકુમાર પિલૈ હતાં.
૩. મૃણાલિની સારાભાઈ એ દર્પણ એકેડેમી ની સ્થાપના અમદાવાદમાં કરી.
૪. તેમણે શાંતિનિકેતનમાં રવીન્દ્રનાથ ટાગોરની છત્રછાયામાં તાલીમ લીધી.
૫. મૃણાલિની સારાભાઈ ભરતનાટ્યમ, કથકલી અને બેલે નૃત્યમાં પારંગત બન્યાં.

(ખ) સવિસ્તાર જવાબ લખો.

૧. શ્રીમતી મૃણાલિની સારાભાઈએ ઈ.સ. ૧૯૪૮માં અમદાવાદમાં દર્પણ એકેડેમીની સ્થાપના કરી. જેમાં આજે પણ ભરતનાટ્યમ, કથકલી, કુચીપુડી નાટ્યકલા તથા પપેટ ની તાલીમ આપવામાં આવે છે. આ એકેડેમીની અનેક નૃત્યનાટિકાઓ વિખ્યાત બની અને દેશ-પરદેશમાં પણ રજૂ થઈ છે.
૨. મૃણાલિની સારાભાઈનો જન્મ ૧૧ મે ૧૯૧૮નાં રોજ કેરળ રાજ્યનાં પલક્કડ નામનાં ગામમાં થયો હતો. તેઓ બ્રાહ્મણ હતાં. તેમનાં પિતા ડૉ. સ્વામીનાથન પ્રખ્યાત વકીલ હતાં અને માતા અમ્મુસ્વામીનાથન સમાજસેવિકા હતાં. પોતાની પુત્રીને તેમને બાળપણથી જ ભરતનાટ્યમની તાલીમ આપી હતી. મૃણાલિની ભરતનાટ્યમ ઉપરાંત કથકલી અને બેલે નૃત્ય પણ શીખ્યા હતા. અમદાવાદમાં કલાનો વારસો જાળવી રાખવા તેણીએ દર્પણ એકેડેમી નામની સંસ્થાની સ્થાપના કરી.

(ગ) ખાલીજગ્યાઓ પૂરો.

૧. મૃણાલિની સારાભાઈનાં પિતાનું નામ ડૉ. સ્વામીનાથન છે.
૨. મૃણાલિની સારાભાઈનાં પતિનું નામ ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈ છે.
૩. સ્વીત્ઝરલેન્ડમાં મૃણાલિની સારાભાઈ બેલે નૃત્ય શીખ્યા.
૪. ભારત સરકારે મૃણાલિની સારાભાઈને પદ્મશ્રી અને પદ્મભૂષણ એવોર્ડ આપીને સન્માન કર્યું.

વાત વ્યાકરણની

(ક) વિરોધી શબ્દો લખો.

૧. દેશ × વિદેશ, પરદેશ	૨. પાશ્ચાત્ય × પૌર્વાત્ય
૩. સંસ્કાર × અસંસ્કાર	૪. પોતાનું × પારકું
૫. અનુભવી × બિનઅનુભવી	૬. જન્મ × મરણ
૭. પરંપરાગત × આધુનિક	૮. પ્રખ્યાત × કુખ્યાત

(ખ) શબ્દસમૂહ માટે એક-એક શબ્દ આપો.

૧. જેની જોડ મળતી નથી	- બેજોડ
૨. પશ્ચિમનાં દેશનું	- પાશ્ચાત્ય
૩. આખું જીવન	- આજીવન
૪. નૃત્ય સાથેનું નાટક	- નૃત્ય નાટિકા
૫. જુના રીત-રિવાજ વાળું	- પરંપરાગત

(ગ) સાચી જોડણી.

૨. દર્પણ, ૩. આજીવન, ૪. સન્માન, ૫. રંગભૂમિ, ૬. શાંતિનિકેતન, ૭. શિક્ષણ

(ઘ) સ્ત્રીલિંગ

પુલિંગ

નપુસકલિંગ

૧. સંસ્થા	૧. સેવક	૧. નૃત્ય
૨. કવિતા	૨. ડંકો	૨. નાટક
૩. વાર્તા	૩. અભ્યાસ	
	૪. અભિનય	
	૫. પરિવાર	

નોંધ:- મૃણાલિની સારાભાઈનું અવસાન ૨૧ જાન્યુઆરી ૨૦૧૬ના રોજ અમદાવાદ ખાતે થયું.

વ્યાકરણ વિભાગ

પર્યાયવાચી શબ્દો

૧. આગ : અગ્નિ, પાવક, અનલ, જવાળા,
૨. અનિલ : પવન, વાયુ, સમીર, વાયરો
૩. અવાજ : નાદ, ધ્વનિ, સાદ, નિનાદ, રવ
૪. અંધકાર : અંધારુ, તમ, તિમિર
૫. આકાશ : નભ, વ્યોમ, અંબર, આસમાન, ગગન
૬. આંખ : નયન, નેણ, નેત્ર, ચક્ષુ, અક્ષ
૭. ચંદ્ર : શશી, મયંક, હિમાંશુ, શશાંક, સોમ
૮. દુશ્મન : વેરી, રિપુ, શત્રુ, અરિ
૯. ઝાડ : વૃક્ષ, તરુ, પાદપ, તરુવર
૧૦. પર્વત : ડુંગર, નગ, ગિરિ, પહાડ, શૈલ
૧૧. પૃથ્વી : ધરા, ધરતી, મહી, ભૂ, વસુધા, ધરિત્રી, અવનિ
૧૨. સૂર્ય : રવિ, ભાનુ, આદિત્ય, દિનકર, દિવાકર, ભાસ્કર
૧૩. જંગલ : અરણ્ય, વન, અટવિ
૧૪. દૂધ : પય, દુગ્ધ, ક્ષીર
૧૫. આભૂષણ : ઘરેણું, આભરણ, દાગીના, શૃંગાર
૧૬. કમળ : પુષ્કર, કમલિની, સરોજિની, જલજાત
૧૭. અમૂલ્ય : કીમતી, અમૂલક, અમોલ, બહુમૂલ્ય, મૂલ્યવાન
૧૮. ગુફા : કંદરા, ખોભણ, ખોહ, દરિ, ગોહર

૧૯. હાથ : કર, હસ્ત, કરક, વાણ, બાહુ
૨૦. વસ્ત્ર : કાવડ, ચીર, પરિધાન, વસન, અંબર
૨૧. રાજા : નૃપતિ, ભૂપતિ, મહીપતિ, પ્રજાપતિ, સમ્રાટ
૨૨. મહેમાન : અતિથિ, અભ્યાગત, પરોણો
૨૩. સૌરભ : સુવાસ, સુગંધ, પરિમલ
૨૪. કૌશલ : ચતુરાઈ, નિપુણતા, પટુતા, દક્ષતા, કુશળ
૨૫. પ્રભાત : સવાર, પ્રાતઃકાલ, ભોર, પરોઢ, અરુણોદય
૨૬. સરસ્વતી : શારદા, શ્રી, ભારતી, વાણી, મયૂરવાહિની

વિરોધી શબ્દો

૧.	અધિક	ન્યૂન
૨.	અતિ	અલ્પ
૩.	અભિમાન	નિરાભિમાન
૪.	અપેક્ષા	ઉપેક્ષા
૫.	અનાથ	સનાથ
૬.	અર્વાચીન	પ્રાચીન
૭.	અખંડ	ખંડિત
૮.	અગ્રજ	અનુજ
૯.	દરિદ્ર	ધનિક
૧૦.	પ્રભાત	સંધ્યા
૧૧.	નિર્દોષ	દોષિત
૧૨.	શૂરવીર	કાયર
૧૩.	મુખ્ય	ગૌણ
૧૪.	સંયોગ	વિયોગ
૧૫.	ચંચળ	સ્થિર
૧૬.	યુવાન	વૃદ્ધ
૧૭.	વિધવા	સધવા
૧૮.	ઉપકાર	અપકાર
૧૯.	મૂક	વાચાળ
૨૦.	સૂર્યોદય	સૂર્યાસ્ત
૨૧.	સજ્જન	દુર્જન
૨૨.	ખૂશબુ	બદબુ

૨૩.	રક્ષક	ભક્ષક
૨૪.	નફો	નુકશાન
૨૫.	લઘુ	ગુરુ
૨૬.	સગવડ	અગવડ
૨૭.	માન	અપમાન
૨૮.	મહેમાન	યજમાન
૨૯.	જડ	ચેતન
૩૦.	અનુકૂળ	પ્રતિકૂળ
૩૧.	સાપેક્ષ	નિરપેક્ષ
૩૨.	આર્દ્ર	શુષ્ક

૩. શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ

૧. જેની બુદ્ધિ સ્થિર છે તે - સ્થિરપ્રજ્ઞ
૨. પગે ચાલવાનો કાચો રસ્તો - પગદંડી
૩. કરેલા ઉપકારને જાણનાર - કૃતજ્ઞ
૪. ત્રણ કલાકનો સમયગાળો - પ્રહર
૫. પૂર્વ તરફની દિશા - પ્રાચી
૬. ધરનો સરસામાન - અસબાબ
૭. બળતણનું લાકડું - ઈંધણ
૮. કુસ્તી કરવાની એક જગ્યા - અખાડો
૯. પાણીનો ધોધ - જલધોધ
૧૦. ઝાડની છાલનું વચ્ચ - વલ્કલ
૧૧. પથ્થર પર કોતરેલો લેખ - શિલાલેખ
૧૨. યાદગીરીરૂપે રચાયેલી ઇમારત - સ્મારક
૧૩. કરિયાણું વેચનાર વેપારી - મોદી
૧૪. નાશ ન પામે એવું - અવિનાશી
૧૫. સારો અજ્ઞાંકિત પુત્ર - સપૂત
૧૬. ચિંતા વગરનું - નિશ્ચિંત
૧૭. વેદનાનો ચિત્કાર - આર્તનાદ
૧૮. બાળકો તરફનું વહાલ - વાત્સલ્ય
૧૯. પૃથ્વીની ઉપરની સપાટી - ધરાતલ
૨૦. પાપ વગરનું - નિષ્પાપ
૨૧. નજરોનજર જોવું યા મળવું તે - સાક્ષાત્કાર
૨૨. પરસેવાનું ટીપું - સ્વેદબિંદુ

૨૩. શબને ઓઢાડવાનું લૂગડું - કફન
૨૪. નવું દર્શન પામનાર પુરુષ - ઋષિ
૨૫. અનાદર કરવો તે - ઉલ્લંઘન
૨૬. જેના સ્પર્શથી લોખંડ સુવર્ણ બને છે તે - પારસમણિ
૨૭. જ્યાં આકાશ પૃથ્વી મળતાં દેખાય તે - ક્ષિતિજ
૨૮. નજર આગળથી ખસે નહીં તેવી કેદ - નજરકેદ
૨૯. જીવન ચલાવવા માટેની કમાણી કે એ માટેનું સાધન - આજીવિકા
૩૦. બુઝાતાં પહેલાં વધારે પ્રજ્વલિત થઈને ઝબકતી જ્યોત - ઝબકજ્યોત

૪. રૂઢિપ્રયોગો અને તેના અર્થ

૧. ગોઠણ છૂટા થઈ જવા - હરતું - ફરતું થઈ જવું
૨. ઘા એ ઘા જવું - ઝડપથી જવું
૩. લોહી જંપવું - મનને રાહત થવી
૪. હાથ મસ્તક પર હોવા - કૃપા કે મહેરબાની હોવી
૫. કાયા પડકાઈ પડવી - બીમાર પડવું
૬. આંખમાંથી ભાલા કાઢવા - કરડી નજરે જોવું
૭. ઈડરિયો ગઢ જીતવો - ખૂબ મોટું પરાક્રમ કરવું
૮. મોઢા પર શાહી રેડાવી - પ્રતિષ્ઠાને હાનિ પહોંચવી
૯. ખમતખામણું કરવું - ક્ષમા માંગવી
૧૦. કાન ઘરેણે મૂકવા - જાણી જોઈને બેદરકાર બનવું
૧૧. તેત્રીસમાં જાગવું - કંઈ અણધાર્યું આવી પડવું
૧૨. તાગડે તેવડ રાખવી - જોઈ વિચારીને ખર્ચ કરવો
૧૩. ધોતિયાં ઢીલા થઈ જવાં - ભયભીત થઈ જવું
૧૪. અંચળવો ઉતરાવો - ઈલાજથી પીડા દૂર કરવી
૧૫. આંખમાં આંગળીઓ ઘાલવી - ભોળવીને છેતરવું
૧૬. ટાંચ આવવી - જપ્તીનો હુકમ આવવો
૧૭. ભાઈબાપા કરવા - નરમાશથી પટાવીને કામ લેવું
૧૮. જુવાર-બાજરો ખાવો - ગરીબ માણસ તરીકે રહેવું
૧૯. ઊંટે ચઢી બકરાં હાંકવા - પોતે ન કરતાં બીજા પાસે કામ કઢાવવું
૨૦. કીડી ઉપર કટક ચડી આવવું - નિર્બળ સામે મોટી મુશ્કેલી આવવી
૨૧. ઢાંકણીમાં પાણી લઈ ડૂબી મરવું - લાજના માર્યા મોં ન બતાવવું
૨૨. જીભ તાળવે ટંગાવો - જીવ જવાની તૈયારીમાં હોવો, મોટી ચિંતામાં આવવું
૨૩. ગ્રહણ વેળા સાપ કાઢવો - છેલ્લી ઘડીએ મુસિબત ઊભી કરવી
૨૪. વાતનું વતેસર કરવું - નાની વાતને મોટી બનાવવી
૨૫. અંગૂઠા માંથી રાવણ ચીતરવો - જરા માંથી મોટું કરવું

પ. કહેવતો

૧. પાઘડીનો વળ છેડે - કામના પરિણામથી જ કામ પરખાય
૨. પ્રાણ અને પ્રકૃતિ સાથે જાય - સ્વભાવ બદલવો મુશ્કેલ
૩. બાર હાથનું ચીભડું, તેર હાથનું બી - અશક્ય વાત હોવી
૪. ભસતો કૂતરો ભાગ્યે જ કરડે - લાંબી વાતો કરનારથી કંઈ થતું નથી
૫. હસે તેનું ઘર વસે - આનંદમાં રહેવાથી જીવન સમૃદ્ધ બને છે
૬. હાથનાં કર્યા હૈયે વાગ્યા - પોતાની ભૂલનો પોતે ભોગ બન્યા
૭. હૈયુ બાળવું કરતાં હાથ બાળવા સારા - પસ્તાવો કરવા કરતાં જાતે કરી લેવું સારું
૮. સોટી વાગે ચમચમ વિદ્યા આવે ધમધમ - કડક વર્તનથી વિદ્યા જલ્દી આવે
૯. સંઘર્ષો સાપ પણ કામમાં આવે - દુનિયામાં કોઈ ચીજ નકામી નથી
૧૦. શેરને માથે સવા શેર - દુનિયામાં એકબીજાથી બળવાન મળી આવે છે
૧૧. વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ - આપત્તિ આવવાની હોય ત્યારે અવળું જ સુઝે
૧૨. વાવે તે લણે ને ખોદે તે પડે - જેવું કાર્ય હોય તેવું ફળ મળે
૧૩. કૂવામાં હોય તો હવાડામાં આવે - મૂળમાં હોય તો જ બહાર આવે
૧૪. મન હોય તો માળવે જવાય - ઈચ્છા શક્તિથી કંઈ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે
૧૫. ઝાઝા હાથ રળિયામણા - એકતા હોય તો ગમે તેવું કાર્ય થઈ શકે

પાઠ-૧ વૈષ્ણવજન તો તેને રે કહીએ

ઉત્તર

પ્રશ્ન અભ્યાસ

(ક) નીચેનાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. કવિએ વૈષ્ણવજનના લક્ષણો આ પ્રમાણે કહ્યાં છે.:

(૧) બીજાની પીડા જાણીને તેને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરે.

(૨) મનમાં ક્યારેય અભિમાન નથી લાવતો.

(૩) વાણી-કર્મ-મનથી સ્થિર રહે.

(૪) કોઈની નિંદા કરતો નથી.

(૫) બીજા સ્ત્રી પ્રત્યે સન્માન થી દ્રષ્ટિ રાખે છે.

(૬) ખોટું બોલતો નથી.

(૭) બીજાનું ધન હડપી લેવાની વૃત્તિવાળો નથી.

(૮) મોહમાયા છોડીને ચાલે છે.

(૯) નિરંતર વૈરાગી જીવન વિતાવે છે.

(૧૦) લોભી નથી.

(૧૧) છળકપટ કરતો નથી.

(૧૨) કામવૃત્તિ વાળો અને કોઠી નથી.

૨. ઇકોત્તર કુળ તરી જાય છે.

૩. વૈષ્ણવજનનાં તનમાં સકળ તીરથ છે.

૪. આ કવિતાના કવિ નરસિંહ મહેતા છે.

૫. જે મનુષ્ય, વાણી, કર્મ અને મનથી સ્થિર છે તે સાચો વૈષ્ણવજન કહેવાય.

(ખ) કાવ્યપૂર્તિ પાઠ્યપુસ્તકના આધારે વિદ્યાર્થીઓને જાતે કરવાનું કહો.

(ગ) અર્થ વિસ્તાર.

૧. સમદ્રષ્ટિને તૃષ્ણાત્યાગી પરસ્ત્રી જેને માત રે...

જિહ્વા થકી અસત્ય ન બોલે, પરધન નવ ઝાલે હાથ રે...

જે મનુષ્ય બધાં તરફ સમાનતા રાખે છે, મોહમાયા છોડીને ચાલે છે, પરસ્ત્રી જે માતા સમાન ગણે છે, જે પોતાની જાભથી ખોટું બોલતો નથી અને જે પરાયા ધનની લાલચ રાખતો નથી એવો વ્યક્તિ સાચો વૈષ્ણવજન કહેવાય છે.

૨. વણલોભી ને કપટ રહિત છે કામ ક્રોધ નિવાર્યા રે

કવિએ વૈષ્ણવજનનું મહત્વ બતાવ્યું છે. જે મનુષ્ય લોભી નથી, છળ-કપટ કરતો નથી, કામ-ક્રોધને જેણે વશમાં કર્યા છે. આ પ્રકારે વૈષ્ણવજન નાં ગુણો માંથી અમુક ગુણો નું વર્ણન આનાં દારા કરવામાં આણ્યું છે.

વાત વ્યાકરણની

(ક) શબ્દસમૂહ માટે એક-એક શબ્દ.

૧. વિષ્ણુનો જન/ભક્ત : વૈષ્ણવજન

૨. બીજાનું દુઃખ : પરદુઃખ

૩. સમાન દ્રષ્ટિ : સમદ્રષ્ટિ

૪. સંસાર છોડી દેવો : વૈરાગ્ય

૫. બીજાનું ધન : પરધન

(ખ) સાચી જોડાણી.

૧. પીડા

૨. નિવાર્યા

૩. કુળ

૪. નિંદા

૫. વૈરાગ્ય

પ્રશ્ન અભ્યાસ

(ક) નીચેનાં પ્રશ્નોનાં જવાબ લખો.

૧. પાંચ વર્ષની મિની ઘડીકવાર પણ મૂંગી રહેતી ન હતી. કોઈ પ્રશ્ન પૂછ્યા પછી તેનાં જવાબ માટે પણ તે રાહ જોતી ન હતી. તરત જ બીજો પ્રશ્ન કે બીજી વાત શરૂ કરી દેતી હતી.
૨. કાબુલીવાળો મજબૂત બાંધાનો ઊંચો માણસ હતો. તે લાંબો ઝલ્લો પહેરતો ને માથે કાબુલી પાઘડી પહેરતો હતો. ખભે ઝોળી લટકાવી જતો. તેમાં સૂકો મેવોને બીજી વસ્તુઓ રાખતો.
૩. કાબુલીવાળાની પણ મિનીની ઉંમરની જ એક પુત્રી હતી. તે તેનાં ઘરથી દૂર અહીં વેપાર માટે આવ્યો હતો. તેને પોતાની પુત્રીની યાદ આવતી તેથી તેને મિની ખૂબ જ ગમતી. તે મિનીને ખુશ રાખવા માટે કાજુ-કિશમિશ-બદામ આપતો અને તેની સાથે કાલી-ઘેલી વાતો કરતો.
૪. કાબુલી જેલમાંથી છૂટીને મિનીને ઘેર આવ્યો. તેણે મિનીને મળવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી. તે એવું માનતો હતો કે, હજુ મિની પહેલાંની નાની બાળકી હશે. તે તેને ખુશ કરવા કાજુ-બદામ પણ લાવ્યો હતો. પરંતુ હવે તો મિની મોટી થઈ ગઈ હતી અને તે જ દિવસે તેના લગ્ન હતાં.
૫. મોટી થયેલી મિની લગ્ન માટે તૈયાર થયેલી હતી. તેને જોઈને કાબુલી આશ્ચર્યમાં પડી હયો. તેને પોતાની દીકરી યાદ આવી અને મનમાં થયું કે મારી દીકરી પણ લગ્નને લાયક થઈ ગઈ હશે.

(ખ) કોણ કોને કહે છે...

૧. મિની-પિતાજીને કહે છે.
૨. કાબુલીવાલા-પિતાજીને કહે છે.
૩. પિતાજી-કાબુલીવાલાને કહે છે.
૪. કાબુલીવાલા-પિતાજીને કહે છે.

વાત વ્યાકરણની

(ક) રૂઢિપ્રયોગોના અર્થ આપી વાક્ય પ્રયોગ કરો.

૧. વાત આદરવી - વાતની શરુઆત કરવી
૨. મન ઉપર અધિકાર જમાવવો - પ્રભાવ પાડવો
૩. ચહેરો ખીલી ઉઠવો - ખૂબ જ ખુશ થવું.
૪. અવાફ રહી જવું - આશ્ચર્યચકિત થવું
૫. મોઢું રાતું ચોળ થઈ જવું - ખૂબ જ શરમાઈ જવું.
- વાક્યપ્રયોગ જાતે કરવા કહેવું.

(ખ) દ્વિરુક્તિ

મલકાતાં - મલકાતાં	કહેતાં - કહેતાં
હસતાં - હસતાં	બોલતાં - બોલતાં
ખાતા - ખાતા	